

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.9 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2023.8>

Ю. А. Голодник

orcid.org/0009-0000-8051-1473

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінальної юстиції

Державного податкового університету України

ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Входження України до європейського політичного, інформаційного, економічного і правового простору визначено стратегічним пріоритетом зовнішньої політики держави [1, с. 146]. Це потребує від України дотримання міжнародних принципів і стандартів, що висуваються до країн-кандидатів, в тому числі й до державних органів, зокрема, правоохоронних.

У сфері функціонування діяльності правоохоронних органів суттєву роль відіграють міжнародні стандарти, які регламентують діяльність правоохоронця у його відносинах із громадянами. Міжнародні стандарти правоохоронної діяльності встановлюють визначені нормативно-правовими актами правила та принципи поведінки доцільної поведінки правоохоронців під час виконання ними службових обов'язків. Резолюція Ради Європи «Про прийняття Декларації про поліцію» № 690 прийнятою Парламентської асамблеї Ради Європи від 08.05.1979 р., до міжнародних стандартів діяльності правоохоронних органів, зокрема відносить правила професійної етики поліції з урахуванням прав людини та основних свобод. Поряд із етичними нормами поведінки правоохоронця, до міжнародних стандартів Декларація відносить й професійну етику, згідно якої поліцейський повинен діяти чесно, неупереджено та з почуттям власної гідності. При цьому поліцейський повинен чесно, об'єктивно і з почуттям власної гідності виконувати свої повноваження; поліція повинна протидіяти корупції; поліцейський зобов'язаний не виконувати злочинний наказ і не повинен сприяти в переслідуванні осіб, які не вчинили жодного злочину, лише за їх расову, релігійну чи політичну приналежність; професійні, психологічні та матеріальні умови, в яких поліцейський виконує свої завдання повинні захищати його честь, гідність та неупередженість та інші. Важливим, у цьому аспекті, є той факт, що міжнародні стан-

дарти стосуються не тільки діяльності поліції, але й інших правоохоронних органів. Як зазначено в Декларації: «(Частини А і Б декларації стосуються всіх співробітників та організацій, включаючи такі органи, як секретні служби, військова поліція, збройні сили або воєнізовані загони, які виконують функції поліції, що зобов'язані охороняти закон, розслідувати злочини і підтримувати громадський порядок і державну безпеку)» [2].

Основою нашого дослідження стали праці вітчизняних вчених, зокрема таких як В.Б. Авер'янов, Ю.М. Волков, Ю.В. Комарової, О.П. Комірчий, Л.А. Луць, А.А. Русецький, В.Д. Поливанюк, Д.А. Савчук, О.П. Світличний, С.Г. Стеценко та інші.

Метою цієї статті є аналіз міжнародних і вітчизняних нормативно-правових актів та наукових думок щодо міжнародних стандартів в діяльності правоохоронних органів.

Важливим міжнародним актом, що має відношення до стандартів діяльності правоохоронних органів, є Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй від 17.12.1979 р., в якому наголошено, що державна посада, як вона визначається у національному законодавстві, це посада, наділена довірою, яка передбачає зобов'язання діяти в інтересах держави. Державні посадові особи повинні виявляти абсолютну відданість державним інтересам своєї країни, які представлені демократичними інститутами влади, виконувати свої обов'язки і функції компетентно і ефективно у відповідності до законів або адміністративних

положень і з повною доброчесністю. Повинні прагнути того, щоб забезпечити найефективніше і вміле розпорядження державними ресурсами, за які вони несуть відповідальність, бути уважними, справедливими і неупередженими при

виконанні своїх функцій і, зокрема, у своїх відносинах з громадськістю. Вони ніколи не повинні надавати будь-яку неправомірну перевагу будь-якій групі осіб або окремій особі, не допускати дискримінації щодо будь-якої групи осіб або окремої особи, а також не зловживати іншим чином наданих їм повноважень представника влади [3]. У цьому положенні підкреслюється, що застосування сили службовцями органів правопорядку має бути винятковим; хоча, мається на увазі, що службовці органів правопорядку можуть бути уповноважені застосовувати силу, за розумної необхідності в конкретних обставинах для запобігання злочину або при виконанні законного затримання чи допомозі в його проведенні щодо порушників або підозрюваних; сила, що виходить за ці межі, не може бути застосована. Національне право обмежує застосування сили службовцями органів правопорядку відповідно до принципу пропорційності. Слід розуміти, що слід дотримуватися таких національних принципів пропорційності при тлумаченні цього положення в жодному разі це положення не має тлумачитися як таке, що санкціонує застосування сили, яка не є пропорційною до законної мети, яка має бути досягнута [4, с. 87].

На важливість дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини під час застосування заходів примусового характеру правоохоронними, звертається увага в Основних принципах застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, прийнятих восьмим Конгресом ООН 07.09.1990 р. [5]. Виходячи із положень Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, у коментарі до ст. 3 підкреслюється, що застосування сили посадовими особами з підтримання правопорядку має носити винятковий характер; хоча вона має на увазі, що посадові особи з підтримання правопорядку можуть бути уповноважені на застосування сили, яка є розумно необхідною за цих обставин, з метою попередження злочину, проведення правомірного затримання правопорушників чи підозрюваних правопорушників або надання допомоги, при такому затриманні не може застосовуватися сила, що перевищує необхідні для цих цілей межі [6, с. 121].

Враховуючи, що з 24 лютого 2022 року в Україні діє воєнний стан, визваний військовим нападом РФ на Україну, що призвело до повномасштабної війни, в наслідок чого окупована значна територія нашої держави, варто звернути увагу на пункт 7 Резолюції Ради Європи «Про прийняття Декларації про поліцію», де зазначено: «Вважаючи, що було б бажано сформулювати інструкції з поведінки для поліції в ситуаціях війни і надзвичайного стану або іноземної окупації» [7].

Наведене вказує на потребу розробки Інструкції з поведінки правоохоронців в умовах воєнного стану, діяльність яких суттєво змінилася в умовах режиму воєнного стану. З огляду на специфіку правоохоронних органів така Інструкція повинна стосуватися кожного правоохоронного органу, з можливістю мати прив'язку до територіальності його дії.

У контексті продовження розгляду питання забезпечення міжнародних стандартів діяльності правоохоронних органів України, черговим нормативним документом, в якому звертається увага на дотримання правоохоронними органами етичних правил є Європейський кодекс поліцейської етики, викладений у Рекомендації Rec (2001)10 Комітету міністрів державам-членам Ради Європи від 19.09.2001 р., в якому наголошено, що прийняття кодексу поліцейської етики є лише першим етапом будь-якого процесу створення єдиних норм у сфері поліцейських стандартів, але за відсутності цього кодексу такий процес має мало надії стати успішним. Закладаючи підґрунтя етичних норм, кодекс поліцейської етики сприяє імовірності того, що етичні проблеми з більшою готовністю визначатимуться, їх повніше розумітимуть, уважніше аналізуватимуть та з більшою готовністю вирішуватимуть [8].

Кодекс поліцейської етики стосується діяльності й інших правоохоронних органів. На це вказують численні нормативні акти, зокрема, Правила професійної етики працівників, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки Кодекс доброчесної поведінки етики військових осіб, державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України та багато інших.

Наведені приклади свідчать, що правоохоронними органами розроблено

правила етичних стандартів поведінки посадових та службових осіб правоохоронних органів, що відповідає п. 63 Рекомендації Rec (2001)10 Комітету міністрів державам-членам Ради Європи від 19.09.2001 р., згідно якої держави-учасниці заохочуються до розробки етичних кодексів, заснованих на цінностях в основі цієї рекомендації [8].

Отже, правові стандарти використовуються для адаптації національних правових систем у межах європейського правового простору до європейських міждержавних правових систем. Вони містять принципи та норми права, які визнані державами-учасницями у межах міждержавно-правових систем, зафіксовані у міждержавно-правових актах та документах і сприяють правовій інтеграції національних правових систем у міжнародну спільноту [9, с. 113].

Наведені та досліджені міжнародні стандарти діяльності правоохоронних органів покликані не тільки сприяти забезпеченню охорони і захисту прав громадян, інтересів суспільства і держави, вони сприяють ефективному виконанню завдань держави, що стоять перед правоохоронними органами.

Висновки. Питання дотримання міжнародних стандартів діяльності правоохоронних органів постає особливо гостро, а тому теоретико-правові підходи, що характеризують особливості дотримання міжнародних стандартів, виходячи із їх функціонального призначення, закладають правовий фундамент діяльності всіх правоохоронних органів держави, що дає підстави сформулювати вихідні засади для розуміння юридичної природи міжнародних стандартів правоохоронної діяльності.

При виконанні службових обов'язків посадовці правоохоронних органів у відносинах із громадянами повинні дотримуватися визначених нормативно-правовими актами міжнародних стандартів, що дає підстави запропонувати видову диференціацію міжнародних стандартів діяльності правоохоронних органів, шляхом їх поділу на стандарти, що охоплює таку структуру:

- 1) охорону та захист прав і свобод людини та громадянина;
- 2) реалізацію правоохоронними органами своїх функцій;
- 3) адміністративно-правовий статус правоохоронного органу;
- 4) професійну підготовку співробітників правоохоронних органів.

Міжнародні стандарти забезпечення діяльності правоохоронними органами у сфері охорони та захисту прав, свобод людини громадянина, охоплює такі елементи:

- 1) етичні норми поведінки правоохоронця;
- 2) професійна етика правоохоронця.

У структурі міжнародних стандартів забезпечення діяльності правоохоронних органів у сфері охорони та захисту прав і свобод людини і громадянина, виражені стандарти реалізації правоохоронними органами своїх функцій, що в кінцевому варіанті передбачає дії детерміновані правоохоронцем, що включає такі елементи:

- а) виконує обов'язки відповідно до закону;
- б) діє чесно, неупереджено і з гідністю;

в) зобов'язаний при будь-яких обставинах не виконувати або ухилятися від наказів або інструкцій, що припускають заходи катування й інші форми нелюдського або принижуючого поводження;

г) несе особисту відповідальність за свої протиправні дії або бездіяльність;

д) зберігає інформацію отриману під час служби, яка не підлягає оголошенню відповідно до закону;

з) має право на активну моральну і фізичну підтримку суспільства, якому він служить, за умови, що діє відповідно до положень закону.

В основі структури міжнародного стандарту виділяємо адміністративно-правовий статус правоохоронного органу, який охоплює :

а) діяльність правоохоронного органу, створений державою відповідно до закону;

д) виконуючи професійні обов'язки, співробітник правоохоронного органу має право на належні психологічні і матеріальні заохочення, що захищають його чесність, неупередженість і гідність;

е) співробітник правоохоронного органу має право на справедливу заробітну плату з урахуванням особливих факторів проходження служби, враховуючи специфіку діяльності правоохоронного органу;

ж) у разі настання відповідальності перед судом співробітник правоохоронного органу має такі ж права, що й інші громадяни.

Забезпечення реалізації стандартів професійної підготовки співробітників правоохоронних органів, має здійснюватися шляхом:

а) ретельною загальною і професійною підготовкою;

в) отриманням необхідних знань щодо існуючих соціальних проблем, демократичних свобод, прав і свобод людини.

Література

1. Світличний О.П. Захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб нормами публічного та приватного права. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: Серія «Право». 2015. Вип. 213. Ч. 1. С. 142-147.
2. Резолюція Ради Європи «Про прийняття Декларації про поліцію» № 690 прийнятою Парламентської асамблеї Ради Європи від 08.05.1979 р. URL: [https:// ips.ligazakon.net/document/MU79314](https://ips.ligazakon.net/document/MU79314) (дата звернення 30.09.2023).
3. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: прийнятий Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй від 17.12.1979 р. URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_282 (дата звернення 30.09.2023).
4. Волков Ю.М., Поливанюк В.Д. Проблемні питання застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції України під час виконання службових обов'язків. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 4. С. 86-89.
5. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку: прийняті 8 Конгресом Організації Об'єднаних Націй від 07.09.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334/conv (дата звернення 01.10.2023).
6. Савчук Д.А. Етапи провадження із застосування заходів примусу правоохоронними органами: окремі аспекти. Правовий часопис Донбасу. 2020. № 2 (71). С.118-126.

7. Про прийняття Декларації про поліцію: Резолюція Ради Європи від 08.05.1979 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU79314> (дата звернення 01.10.2023).

8. Європейський кодекс поліцейської етики: Рекомендації Rec (2001)10 Комітету міністрів державам-членам Ради Європи від 19.09.2001 р. URL: https://hrea.org/wp-content/uploads/2021/02/Recommendation-Rec200110_European-Code-of-Police-Ethics_Ukrainian.pdf (дата звернення 01.10.2023).

9. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): Монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. 304 с.

Анотація

Голодник Ю. А. Функціонування міжнародних стандартів в діяльності правоохоронних органів України. – Стаття.

У статті проаналізовано окремі міжнародні і вітчизняні нормативно-правові акти та наукові думки щодо використання в діяльності правоохоронних органів міжнародних стандартів. Акцентовано, що у сфері функціонування діяльності правоохоронних органів суттєву роль відіграють міжнародні стандарти, які регламентують діяльність правоохоронця у його відносинах із громадянами. З цією метою проаналізовано: Резолюцію Ради Європи «Про прийняття Декларації про поліцію», Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку; Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку; Декларації про поліцію; Європейський кодекс поліцейської етики. На підставі здійсненого аналізу пункту сьомого Резолюції Ради Європи «Про прийняття Декларації про поліцію», звертається увага на відсутність інструкції з поведінки для правоохоронця в ситуації війни або надзвичайного стану чи іноземної окупації. Пропонується сформулювати інструкції з поведінки для правоохоронних органів в ситуаціях війни і надзвичайного стану або іноземної окупації, враховуючи діючий в Україні воєнний стан. Звертається увага, що враховуючи правила етичних стандартів поведінки посадових та службових осіб правоохоронних органів, в Україні правоохоронними органами розроблені і діють Кодекс поліцейської етики та Кодекс добросовісної поведінки етики військових осіб, державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, Правила професійної етики працівників Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки тощо, що в цілому відповідає пункту 63 Рекомендації Rec (2001)10 Комітету міністрів державам-членам Ради Європи, відповідно до якої держави-учасниці заохочуються до розробки етичних кодексів.

На підставі системного аналізу міжнародних документів та доктринальних думок щодо діяльності

правоохоронних органів запропоновано видову диференціацію міжнародних стандартів діяльності правоохоронних органів, шляхом їх поділу на стандарти, що охоплює відповідну видову структуру.

Ключові слова: правила, кодекси, права, свободи, громадяни, міжнародні стандарти, правоохоронні органи.

Summary

Holodnyk Yu. A. Functioning of international standards in the activity of law enforcement agencies of Ukraine. – Article.

The article analyzes separate international and domestic legal acts and scientific opinions regarding the use of international standards in the activities of law enforcement agencies. It is emphasized that international standards, which regulate the activities of law enforcement officers in their relations with citizens, play a significant role in the field of law enforcement activities. For this purpose, the following were analyzed: the Resolution of the Council of Europe «On the Adoption of the Declaration on the Police», the Code of Conduct of Law Enforcement Officials; Basic principles of use of force and firearms by law enforcement officials; Declarations about the police; European code of police ethics. Based on the analysis of paragraph seven of the Resolution of the Council of Europe «On the adoption of the Declaration on the police», attention is drawn to the lack of instructions on the conduct of law enforcement officers in a situation of war or a state of emergency or foreign occupation. It is proposed to formulate instructions on the behavior of law enforcement agencies in situations of war and emergency or foreign occupation, taking into account the current state of war in Ukraine. Attention is drawn to the fact that, taking into account the rules of ethical standards of behavior of officials and officials of law enforcement agencies, in Ukraine law enforcement agencies have developed and operate the Code of Police Ethics and the Code of Moral Conduct of Military Personnel, Civil Servants and other persons authorized to perform state functions in the Ministry of Defense of Ukraine and of the Armed Forces of Ukraine, Rules of professional ethics of employees of the State Bureau of Investigation, Bureau of Economic Security, etc., which in general corresponds to paragraph 63 of Recommendation Rec (2001)10 of the Committee of Ministers to member states of the Council of Europe, according to which member states are encouraged to develop ethical codes.

On the basis of a systematic analysis of international documents and doctrinal opinions regarding the activity of law enforcement agencies, a specific differentiation of international standards of law enforcement agency activity is proposed, by dividing them into standards covering the appropriate specific structure.

Key words: rules, codes, rights, freedoms, citizens, international standards, law enforcement agencies.